

Dalos Anna

VERESS SÁNDOR ELFELEDETT IFJÚSÁGA*

1945 májusában Veress Sándor belépett a Magyar Kommunista Pártba.¹ Ekkor már tagja volt az április 10-én létrejött Magyar Művészeti Tanács Zeneművészeti Szaktanácsának,² néhány héttel később tagja lett a Zeneakadémia úgynevezett bizalmi testülete jelöltállító bizottságának,³ majd pár hónap múlva az intézmény igazgatótanácsának is, amely Zathureczky Ede főigazgató munkáját segítette.⁴ Létrejött az a bizottság is, amely a Zeneakadémia szervezeti szabályzatát volt hivatott előkészíteni, és Veress ebben is részt vett.⁵ A Kommunista Párt október 3-iki Bartók-emlékhangversenyén emlékbeszédet tartott, és három nappal később, egy másik, az 1848–1849-es szabadságharc vértanúiról megemlékező emlékhangversenyen mutatták be a *Threnost*.⁶ Ugyanekkor Veress bekerült a tervezett Bartók Akadémia előkészítő bizottságába is,⁷ majd december elején megválasztották az új, de egyébként kérészetűnek bizonyult Akadémia ügyvezető elnökének.⁸ Aktivitását, illet-

* A tanulmány, amelynek jelentősen rövidített változata a BTK Zenetudományi Intézet *Zene és zeneélet a 20. századi Magyarországon* című konferencián 2021. május 7-én hangzott el, az NKFIH K 123819-es pályázat támogatásával készült. A szerző a BTK Zenetudományi Intézet kutatója.

- 1 Ld. ehhez Veress Sándor pályájának kronológiáját a veress.net honlapon: <https://www.veress.net/page/portrait-chronology> (utolsó megtekintés: 2021. április 13.).
- 2 [szerző nélkül.]: „Megalakult a Magyar Művészeti Tanács.” *Szabad Szó* 47/13. (1945. április 11.), o. n.
- 3 A bizalmi testület névsorát Veress Vásárhelyi Zoltán és Kókai Rezső társaságában állította össze, végül a testület elnöke Gábel Ferenc lett, Veress csak a póttagok közé került be. [szerző nélkül.]: „Nagy átszervezés a Zeneművészeti Főiskolán”, *Népszava* 73/133. (1945. július 7.), 5.
- 4 [szerző nélkül.]: „Igazgatósági tanács létesült”, *Köznevelés* 1/7. (1945. október 1.), 15.
- 5 [szerző nélkül.]: *Nagy átszervezés...*, 5. Veress mellett az előkészítő bizottság tagja volt még Kókai Rezső, Gaál Endre, Harmat Artúr és Waldbauer Imre.
- 6 Az 1945. október március 3-iki, zeneakadémiai Bartók-gyászhangverseny műsora Bartók-kompozíciókból állt össze: *Zene húros hangszerekre, ütőkre és celestára, Táncszvit* a Székesfővárosi Zenekar előadásában, Somogyi László vezényletével, illetve népdalfeldolgozások Basilides Mária, Rösler Endre és Solyom Péter előadásában. Ld. a 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum működtette Budapesti Hangversenyek Adatbázisát (a továbbiakban KAB): ID_19666. Az október 6-iki, a Városi Színházban lezajlott hangversenyen ősbemutatóként hangzott el, akkor még *Sirató ének* címen a *Threnos*, valamint Kodály Zoltán és Kadosa Pál egy-egy műve (*Vértanúk sírján, Gyászóda*). E műveket is a Székesfővárosi Zenekar adta elő Somogyi László vezényletével, KAB ID_20620.
- 7 [szerző nélkül.]: „Bartók-akadémia alakul”, *Magyar Nemzet* 1/132. (1945. október 10.), 2.
- 8 [szerző nélkül.]: „Megalakult a Bartók-Akadémia”, *Szabad Nép* 3/211. (1945. december 8.), 2. A művészi osztálynak 24 rendes és 21 levelező, a tudományos osztálynak 17 rendes és 18 levelező tagja lett. Kodály Zoltánt díszelnökké, Jemnitz Sándort alelnökké, Gaál Endrét pedig főtítkárrá választották. Az Akadémia a kezdeti lendületet követően nem működött tovább. Hivatalosan 1946. április 27-én

ve zenei közéleti elfogadottságát nemcsak e bizottsági tagságok, illetve az elnyert vezető pozíciók dokumentálják, hanem műveinek a körülményekhez képest sűrű előadása,⁹ illetve egyéb közéleti megnyilvánulásai is.¹⁰ Az ekkor komponált József Attila-dalok ciklusa baloldali elkötelezettségének védjegyévé vált.¹¹

Egy 2008-as tanulmányában Rachel Beckles Willson érzékenyen mutatott rá arra, hogy Veress belépése a Kommunista Pártba, valamint fokozott részvétele a zenei és kulturális közéletben akár a szorongás jeleként is értékelhető, tekintettel éppen a háború időszakában kibontakozó hazai és nemzetközi karrierjére.¹² Nagyon valószínű, hogy folyosói beszélgetésekben, a nyilvánosság keretein kívül Veress szerepének megítélése vita tárgya lehetett a zeneélet ágensei körében. Erre utal legalábbis Raics Istvánnak egy 1945. május 27-én a *Demokrácia* című lapban megjelent írása, amely Veress – Ferencsik Jánossal együtt – mint „mindenkori baloldali magatartásáról ismert művészeket” említi, sőt egyenesen azt állítja, hogy Veress az előző politikai rezsimben indexre került.¹³ Raics természetesen torzítja a valóságot – ennek okaira a későbbiekben fogok kitérni –, de tény, hogy Veress egé-

jegyezték be, majd 1949. október 13-án, két nappal Rajk László kivégzése előtt oszlatták fel. Budapest Főváros Levéltára Egyesületi nyilvántartások és iratok IV.1429. Veress ekkor már nem tartózkodott Magyarországon. Emigrációjának fő kiváltó oka, visszaemlékezése szerint, a Rajk-per volt. Ld.: Veress Sándor: „Önéletrajz. A Veress Sándorral készített interjúja alapján lejegyezte Bónis Ferenc (1985)”. In: Csicsery-Rónay István (szerk.): *Veress Sándor. (Tanulmányok, cikkek, beszédek)*. Budapest: Occidental Press, 2007, 7–47., ide: 37.

9 A Budapesti Hangversenyek Adatbázisa szerint 1945 májusától kezdve játszották műveit, a sajtó számos olyan eseményről is tudósít, amely nem a hagyományos koncertek keretei között tette lehetővé egy-egy kompozíció megszólaltatását. 1945. április 29-én például a Magyar Kommunista Párt II. kerületi szervezete Fillér utcai székházában, egy József Attila-délután keretében hangzottak el József Attila-dalok. [szerző nélkül.]: „József Attila-délután Budán”, *Szabad Szó* 3/29. (1945. április 28.), 4.

10 Veress 1945. szeptember 15-én aláírta a magyar művészek felhívását a szlovákiai magyarüldözések megszüntetéséért, illetve a Művészeti Tanács elé terjesztette a javaslatot, hogy a magyar muzsikusok súlyos anyagi gondjainak megoldása érdekében jöjjön létre a Művészeti Fogyasztási és Gazdasági Szövetkezet. [szerző nélkül.]: „A magyar művészek megrázó felhívása Európához a szlovákiai magyarüldözések megszüntetése érdekében”, *Világosság* 1/62. (1945. szeptember 15.), 1.; [szerző nélkül.]: „Neves zeneszerzőink lyukas cipőben, kabát nélkül, korgó gyomorral fagyoskodnak. Magyar muzsikusok S. O. S.-kiáltása.” *Szabad Nép* 3/1919. (1945. november 15.), 2.

11 Erre utal az az interjú, amelyet Veress Sándor adott 1945 júliusában a *Képes Világ* című folyóiratnak: Cederborg: „Veress Sándor József Attila verseket zenésített meg”, *Képes Világ* 1/10. (1945. július 20.), o. n. Az interjúban jelzik, hogy a dalok bemutatójára július 28-án, a Nemzeti Parasztpártnak a Dózsaszoboralap javára megtartott hangversenyén fog sor kerülni. A hangverseny adatai: KAB ID_19619. A hangversenyen B. László Magda és Solymos Péter adta elő a művet. Berlász Melinda 1982-ben megjelent Veress-műjegyzékében e tekintetben pontatlan adatok szerepelnek. Ld. Berlász Melinda: „Veress Sándor művei”. In: uő (szerk.): *Veress Sándor. Tanulmányok*. Budapest: Zeneműkiadó, 1982, 155–180., ide: 167. Hozzá kell fűzni, hogy feltehetően nem ez volt a teljes mű ősbemutatója. Egyrészt a ciklus vagy annak bizonyos tételei már megszólaltak a korábban említett április 29-i eseményen (ld. a 9. lábjegyzetet), másrészt a Nemzeti Parasztpárt hangversenyéről szóló egyik kritika is úgy említi a művet, mint amelyet már korábban is lehetett László Magda előadásában hallani. [szerző nélkül.]: „Zenei napló. Három mai magyar zeneszerző”, *Szabad Szó* 47/124. (1945. augusztus 26.), o. n.

12 Rachel Beckles Willson: „Veress and the Steam Locomotive in 1948”. In: Doris Lanz-Anselm Gerhard (hrsg.): *Sándor Veress. Komponist – Lehrer – Forscher*. Kassel: Bärenreiter, 2008 (Schweizer Beiträge zur Musikforschung, 11.), 20–35., ide: 22., 24.

13 Raics István: „Adalékok a zenei őrsékváltáshoz”, *Demokrácia* 4/7. (1945. május 27.), 4.

szen 1946 nyaráig meg tudta őrizni az előző rendszerrel szembeforduló, s ezért hiteles baloldali értelmiségi imázsát.¹⁴

1946 júliusában Veress a Kultuszminisztérium képviselőjeként, Mihály András és a bizottsági elnök, Oltványi Imre nemzetgyűlési képviselő, író-közigazdász mellett bekerült az Operaház úgynevezett „tisztogató bizottságába”, amelynek hivatalos feladata az operaházi B-lista összeállítása volt. Nagyon valószínű azonban, hogy a minisztérium elsősorban azt várta el a bizottságtól, hogy készítse elő a terepet Tóth Aladár igazgatói kinevezéséhez oly módon, hogy B-listára helyezze az addigi igazgatót, az Operaházat egyébként sikeresen konszolidáló Komáromy Pált. Komáromy elmozdításának terve komoly sajtópolémiát váltott ki, és először az akkor mindössze 29 éves Mihály Andrást, a Zeneművészek Szabad Szervezete képviselőjét támadták – annyira alantas stílusban, hogy még Kodály is úgy érezte: meg kell védenie.¹⁵ Mihály ugyanakkor háritani igyekezett a felelősséget, ezért úgy nyilatkozott, hogy Komáromy elmozdítását Veress kezdeményezte, aki javaslatételével nem a Kultuszminisztérium elvárásainak, hanem saját meggyőződésének megfelelően cselekedett.¹⁶ Ez a nyilatkozat indította el azt a Veress elleni támadássorozatot, amelyet ugyan a kommunista sajtó sikeresen visszavert,¹⁷ de amely mégis megtépázta Veress addig stabilnak tűnő pozícióját.

Veress 1945 előtti tevékenységéből mindazonáltal mindössze két mozzanatot emelt ki az őt támadó sajtó: a *Japán szimfóniát* mint a zeneszerző japánbarátságának és fasiszta meggyőződésének dokumentumát, valamint 1944 szeptemberében, alig három héttel a nyilas hatalomátvétel előtt, de már a német megszállás idején tartott zeneakadémiai székfoglaló előadását.¹⁸ A következőkben arra tesztek kísér-

- 14 Rendszerellenességéről még egy 1972-es, német nyelvű önéletrajzában is beszélt, amelyben úgy fogalmazott, hogy 1944-ben részt vett a nyilasellenes földalatti mozgalomban. Veress Sándor: „Eine Selbstbiographie”. In: uő: *Aufsätze, Vorträge, Briefe*. Hrsg. Andreas Traub. Hofheim: Wolke Verlag, 1998, 13–18., ide: 15.
- 15 A sajtótámadás ezekben a cikkekben olvasható: [szerző nélkül]: „A csellós beleszól. Az operaházi B-lista furcsaságai”, *Kis Ujság* 60/161. (1946. július 20.), o. n.; [szerző nélkül]: „Bonyodalmak az operai és zeneakadémiai B-listázások körül”, *Világ* 60/161. (1946. július 20.), o. n.; Kodály nyilatkozata: [szerző nélkül]: „Zenebona az Operaház elbocsátott igazgatója körül. A magyar zeneélet megvédi a tisztogató bizottság szakszervezeti kiküldöttjét”, *Szabad Nép* 4/162. (1946. július 21.), 6. Mihály mellett kiállt még Weiner Leó, Jemnitz Sándor, Kadosa Pál, Járdányi Pál és Banda Ede is.
- 16 Mihály András interjúja: -csányi: „Hogyan került B-listára Komáromy Pál? Oltványi Imre is aláírta az operaigazgató nyugdíjazását”, *Szabadság* 2/162. (1946. július 21.), 5.
- 17 A Veress elleni támadás: Stób Zoltán: „Kavarodás az operaházi B-lista körül”, *Magyar Nemzet* 2/164. (1946. július 26.), 3.; Veress védelmező cikkek: [szerző nélkül]: „Elterelő támadások az Operaház elbocsátott igazgatója védelmére”, *Szabad Nép* 4/168. (1946. július 28.), 6. [szerző nélkül]: „Az offenzíva”, *Szabad Szó* 48/162. (1946. július 25.), o. n. A Kultuszminisztérium nyomásának tudható be, hogy Oltványi Imre, a bizottság elnöke Komáromy eltávolításának szándéka miatt lemondott. Helyére Gaál Endrét nevezték ki, aki azonban el sem tudta kezdeni végül a bizottsági elnöki munkáját, mert időközben a Zeneakadémián ő is B-listára került. -csányi: *Hogyan került B-listára Komáromy Pál?*
- 18 A Magyar Nemzet kolumnistája, Stób Zoltán úgy fogalmazott, hogy Veress annak ellenére tartotta meg székfoglaló előadását, hogy „barátai óva intették, mert nem akarták, hogy mint ismert zeneszerző a székfoglalójával is erősítse a fasiszta irányzatot.” Kérdés, honnan szerezte információit Stób. Szavahihetőségét azonban gyengíti, hogy az akkor már 29 éves Mihály Andrást 23 évesnek mondja. Stób: *Kavarodás az operaházi B-lista körül*.

letet, hogy áttekintsem Veress Sándor 1945 előtti pályáját, megvilágítsam családi hátterét, kapcsolati hálóját, mozgásterét, útkeresését, valamint viszonyulását a Horthy-korszak kulturális-politikai közéletéhez, sajtó- és levéltári dokumentumokra, illetve a korszak történeti feldolgozásaira támaszkodva. Tanulmányom Veress Sándor első alkotói korszakának számos életrajzi adatát, illetve az eddig megjelent műjegyzékeket is pontosítja.

Veress első nyilvános fellépésére, amelyre a sajtó is felfigyelt, 1922. május 15-én került sor, amikor az Ébredő Magyarok Egyesülete budai szervezetének kultúr-estélyén lépett fel az akkor még csak tizenöt éves zongoraművész.¹⁹ A Veress család ekkor már hat éve Budapesten élt.²⁰ A zeneszerző életrajzírói, Veress önéletrajzai, illetve a zeneszerző öccsének kései nyilatkozatai nyomán az apa, Veress Endre pályáját általában sikertörténetként ábrázolják.²¹ A család fennmaradt levelezése azonban egyértelművé teszi, hogy a levéltárosként értékes publikációk sokaságát megjelentető Veress Endre, aki Bukarestben nőtt fel, és a román történelem kutatójaként vált széles körben ismertté, 1921-ben románbarát kijelentései miatt elveszítette miniszteriumi állását, és ettől kezdve törvényszéki tolmácsolásból, illetve egy fordítóiroda működtetéséből igyekezett eltartani a családját.²² A komponista édesanyja, Méhely Mária énekesnőként szeretett volna érvényesülni, úgy vélte, operaházi és koncertfellépéseivel helyre tudná állítani a család anyagi biztonságát, férje és családja azonban egyöntetűen ellenezte elképzeléseit,²³ az anya ily módon csak társasági eseményeken léphetett fel, értelemszerűen ingyen.²⁴ A család anyagi gondjait látványosan érzékelteti, hogy a Hunfalvy utcai kis házban, ahol nemcsak a négy-

19 A koncert programjában egy évvel megfiatalították Veressét. [szerző nélkül]: „Az Ébredők budai hangversenye”, *Szózat* 4/122. (1922. május 17.), 9.

20 Demény János: „Veress Sándor – életmű-vázlat”. Berlász (szerk.): *Veress Sándor. Tanulmányok*, 12–57., ide: 13.

21 Demény János: „Veress Sándor négy levele Bartók Bélához”, *Jelenkor* 24/3. (1981. március), 221–227. A zeneszerző családjáról ld. a levélközreadás bevezetőjét (222.). Ld. még: Veress: *Önéletrajz*, 8.; uő: *Eine Selbstbiographie*, 13., illetve a Veress-család hagyatékáról, amelyet ifj. Veress Endre őrzött meg, ld. a vele készített interjút: Ruffy Péter: „Bujdosók levelei. Tizenháromezer kézirat egy pécsi magánlakásban”, *Magyar Nemzet* 19/58. (1963. március 10.), 7.

22 Méhely Mária életét, különös tekintettel az I. világháborús, illetve az azt követő évekre, Géra Eleonóra dolgozta fel a Veress és Méhely család Budapest Főváros Levéltárában őrzött levelezése alapján. A mikro-, társadalom- és nő történeti vizsgálódás nyomán az eddigieknél sokkal részletesebb képet kapunk a Veress–Méhely család társadalmi és anyagi helyzetéről, illetve mindennapjaikról. Géra Eleonóra: „Egy fel nem fedezett művész nő a tudós férj árnyékában. Dr. Veress Endréné Méhely Mária története”. In: Egry Gábor–Kaba Eszter (szerk.): *1916 – A fordulat éve? Tanulmányok a Nagy Háborúról*. Budapest: Napvilág Kiadó, 2017, 195–227. Veress Endre kényszernyugdíjaztatásáról ld. uott, 225.

23 Uott, 202–204., 217., 224–225. Méhely Mária 1915-ben ezt írta édesanyjának: „Nem félek semmiféle fáradtságtól, munkától, egy dolog lehet csak ami véget tudna vetni ábrándjaimnak. És ez, ha bebizonosodik, hogy tehetségem nem olyan, hogy az elsők közé tudjak emelkedni. Akkor igen – leteszem a lantot. Éppen olyan jó felesége lehetek az uramnak azért, a gyerekeimnek éppen olyan jó anyja, ha a két kötelességem mellett egy harmadikra is vállalkozom. Ti azt nem értitek, mi az, mikor az emberben tombol a vágy – repülni felfelé, emelkedni, hogy az egész nyomorult ember-had mint szolgálja lesse szavunkat, tekintetünket.” Uott, 215.

24 Az I. világháború idején pedig a balatonszemesi családi nyaralóban rendezett házi hangversenyeket. Uott, 207.

tagú Veress család, de Méhely Mária szülei is éltek,²⁵ az ő társadalmi közegükben szokatlan módon a háztartást csupán egy cseléd segítségével az anyának egyedül kellett vezetnie,²⁶ és a házvásárlás során súlyosan eladósodott család fenntartásához jelentős mértékben kellett anyagilag hozzájárulnia a Méhely házaspárnak is.²⁷

A Veress-kutatásban közismert tény, hogy a komponista nagypapa – szintén Sándor – nemcsak részt vett az 1848–1849-es forradalomban és szabadságharcban, de a szabadságharc leverése után Kossuthtal együtt emigrációba vonult, s ő írta meg ezen emigráció történetét is.²⁸ Később a román király szolgálatába szegődött, és vasúti mérnökként nagy karriert futott be.²⁹ Kevésbé ismert tény ugyanakkor, hogy az emigráns Veress édesapja, Veress Ferenc (a zeneszerző dédnagypapa) Sarkadon tevékenykedett református lelkészként, és a szabadságharc végén pár napig ő őrizte a kisváros paplakjában a Szent Koronát.³⁰ A család református kapcsolati hálója – mint a későbbiekben látni fogjuk – meghatározó szerepet játszott a fiatal muzsikusi szakmai kibontakozásában.

A Méhely család ugyanakkor katolikus volt,³¹ a családfőt, Méhely Pált, az elkerülhetetlen reverzális ellenére vonzotta a gondolat, hogy veje révén egy, a magyar történelemben is számon tartott, Erdély-szerte híres családba adhatja a lányát feleségül.³² A Méhelyek komoly elkötelezettséget mutattak a politika és a közélet iránt. A családon belül súlyos konfliktusokat okozott azonban az, hogy Pál unokatestvére, a biológus Lajos, a budapesti egyetem professzora és az MTA tagja 1919-et követően a magyarországi fajelmélet biológiai alapjainak lerakásán fáradozott, és a fajvédő mozgalomban a legnagyobb tudományos tekintélyként hivatkoztak rá.³³ 1920-ban teljes mellszélességgel támogatta a numerus clausus bevezetését.³⁴

25 A Méhely házaspár fiuk, Kálmán korai halálát (1924) követően költözött a Hunfalvy utcába, amikor az addig közösen bérelt, Fő utcai, Dunára néző lakást már nem tudták fenntartani. Uott, 226.

26 Uott, 224. Mindehhez hozzá kell tenni, hogy Méhely Mária folyamatosan segítette férje tudományos munkáját is, gépelte a kéziratait, a kötetek mutatóit is ő állította össze, illetve intézte a kiadásokat, javította a korrektúrákat. Uott, 205–206.

27 Uott, 215. A Veress család jelentős kölcsönöket vett fel annak érdekében, hogy meg tudja vásárolni a Hunfalvy utcai családi házat. Uott, 218.

28 Demény: *Veress Sándor négy levele*, 222.; Veress Sándor: *A magyar emigratio a keleten I–II*. Budapest: Athenaeum, 1878.

29 Ruffy: *Bujdosók levelei*, 7.

30 Uott,; ld. még: [szerző nélkül]: „Két romantikus életpálya. Veress Sándor centennáriumát Sarkadon és Bukaresten egyidőben ünnepelték”, *Ellenzék* 49/295. (1928. december 24.), 11. Az 1928-as sarkadi emlékünnepeken feltehetően a fiatal zeneakadémiai növendék Veress Sándor is fellépett. Veress Ferenc tizenöt éves lánya, vagyis az emigráns Veress húga, Zsófia 1849-ben Sarkadon megölt egy kegyetlenkedő orosz katonát. [szerző nélkül]: „Aki a világsi fegyverletétel után megölte a kegyetlen muszka porkolóbot”, *Kis Ujság* 43/8. (1930. január 11.), 3.

31 Méhely Mária aktívan részt vett a katolikus hitéletben: [szerző nélkül]: „Veress Endréné dr.”. In: Szentmiklóssy Géza (szerk.): *A magyar feltámadás lexikona. A magyar legújabb kor története*. Budapest: A Magyar Feltámadás Lexikona kiadása, 1930, 1111.

32 Géra: *Egy fel nem fedezett művésznő a tudós férj árnyékában*, 198.

33 Gyurgyák János: *Magyar fajvédők. Eszmetörténeti tanulmány*. Budapest: Osiris, 2012. A Méhely Lajosról szóló fejezet: 87–101.

34 Pálfi István: „Adalékok egy jogtipráshoz. Méhely Lajos bölcsészkarri előterjesztése a numerus clausus ügyében”, *Neveléstörténet* 15/12. (2018), 32–46.

Méhely Pál fia, a fiatalon elhunyt Kálmán – aki iránt a gyermek Veress Sándor rajongott³⁵ – ugyanakkor ellenzéki, liberális politikusként lett parlamenti képviselő, és amikor 1923-ban a Közgazdasági Egyetem dékánjának választották, nyilvánosan utasította el a numerus clausus alkalmazását.³⁶

E családi háttér több szempontból is meghatározó szerepet játszott az ifjú Veress Sándor életszemléletének kibontakozásában. A közösségi szerepvállalás kategorikus imperatívuszán, illetve a tudományos pálya iránti elkötelezettségen túlmenően egyfelől meghatározta azt a társadalmi közeget is, amelyben a fiatal muzsikusi eredendően mozgott, másfelől erős lökést adott a tekintetben is, hogy megkeresse a kiutat a család kilátástalannak tűnő elszegényedéséből, perifériára sodródásából, amely szüleiben, minden bizonnyal a szakmai sikertelenségek okán is, frusztrációt váltott ki. Az egzisztenciális bizonytalanság réme az ifjú diplomás Veress is megérintette: visszaemlékezésében ő maga is utalt arra, hogy Bartók mellett a Tudományos Akadémián végzett asszisztensi, a korban „gyakornokinak” nevezett munkájához is csupán a gazdasági világválság nyomán, Hóman Bálint kezdeményezésére létrehozott Állástalan Diplomások Országos Bizottsága révén jutott hozzá, ám a fizetésből nem lehetett megélni.³⁷ Veress harmincas–negyvenes évekbeli tevékenységei egyértelműen dokumentálják, hogy minden lehetőséget megragadott, ami segíthette megkapaszkodását. Érvényesülési vágyát családjának bizonytalan anyagi helyzete éppúgy fokozta, mint igen sok területet érintő szakmai ambíciója; az érvényesülésben pedig meghatározó szerepet játszott kivételesen széles kapcsolati hálója.

A *Japán szimfónia* története látványosan illusztrálja, miként befolyásolta Veress hazai és nemzetközi pályáját az a közeg, amelyben felnövekedett. A családi hagyományokat követve a közéleti tevékenységek iránti elköteleződés részeként a húszas évei közepén járó Veress 1933-ban és 1934-ben aktívan részt vett mint szólószongorista és kíséző az Országos Bethlen Gábor Szövetség vidéki turnéin is, amelyeken rendszeresen tartott előadásokat Ravasz László püspök.³⁸ A református szövetségnek 1933-ban lett vezetője Tasnádi Nagy András igazságügyi államtitkár, akit később, 1945-ben a Népbíróság halálra ítélt, mivel Szálasi hatalomra kerülését követően elnökségi tagja lett a nyilasok által létrehozott Tör-

35 Demény: *Életmű-vázlat*, 13–14.

36 [szerző nélkül.]: „A közgazdasági egyetem dékánja – Méhely Kálmán”, *Világ* 14/125. (1923. június 6.), 7.

37 Veress: *Önéletrajz*, 28. Az állástalan diplomások foglalkoztatásáról ld. Paikert Géza korabeli tanulmányát: „Az ’állástalan diplomások’ elhelyezési akciója”, *Magyar Szemle* 23/1–4. (1935), 342–351.

38 1933–1934 fordulóján a következő városokban lépett fel a Bethlen Gábor Szövetség: Debrecen, Pécs, Hódmezővásárhely, Eger, Nyíregyháza. A fellépők mindig ugyanazok voltak: Csécsi Nagy Imre, Tasnádi Nagy András, Harsányi Zsolt, Szász Károly, illetve Szalay Ilona, akit Veress kísért. [szerző nélkül.]: „A Bethlen-Gábor-szövetség debreceni ünnepe”, *Magyarország* 14/242. (1933. október 24.), 8.; g.: „Baltazár püspök a földi élet hívságairól. Az Országos Bethlen Gábor Szövetség kultur-ünnepélye”, *Pécsi Napló* 42/275. (1933. december 3.), 4.; [szerző nélkül.]: „A Bethlen Gábor Szövetség hódmezővásárhelyi ünnepe”, *Pesti Hírlap* 46/23. (1934. január 30.), 8.; [szerző nélkül.]: „Az Országos Bethlen Gábor-Szövetség kulturünnepélye Egerben és Nyíregyházán”, *Pesti Napló* 56/42. (1934. február 22.), 11.

vényhozók Nemzeti Szövetségének.³⁹ Tasnádi politikai pályafutása során mindvégig támogatni kívánta a magyarországi reformátusok pozícióinak erősítését. A politika és az egyház kapcsolatfelvételét dokumentálja, hogy 1933. október 31-én, a reformáció emléknapiján a Bethlen Szövetség, a Magyar Kálvin Szövetség, a Luther Szövetség, valamint a Dávid Ferenc Szövetség közös ünnepi rendezvényt tartott a Vigadóban, amelyen nemcsak Tasnádi Nagy, de maga a kormányzó, a szintén református Horthy Miklós is részt vett.⁴⁰ Az eseményen fellépett a Goudimel Énekkar is, amelyet azonban nem a kórus vezetője, Lajtha László, hanem Nemzeti Múzeum-beli korábbi segédje, a fiatal, ám református körökben jól csengő nevű Veress vezényelt.⁴¹

Szintén a Bethlen Szövetség vezetéséhez tartozott – ügyvezető társelnökként tulajdonképpen a Szövetség második embere volt – Vitéz Csécsi Nagy Imre nyugalmazott altábornagy, aki egyben a Magyar–Nippon Társaság ügyvezető elnökeként is tevékenykedett.⁴² A Ravasz Lászlóhoz és Veresshez hasonlóan lelkes-családból származó Csécsi Nagy is állandó résztvevője volt a Bethlen Szövetség vidéki turnéinak, így személyesen kellett ismerje a fiatal muzsikust. A Magyar–Nippon Társaság különösképpen attól kezdve vállalt jelentős szerepet a magyarországi közéletben, hogy 1935 októberében Japán egyik leggazdagabb üzletembere, Mitsui Takaharu 75 000 pengős adományt adott – alapítvány formájában – Magyarországnak öt évre, ebből évi 10 000 pengőt az állam, évi 5000 pengőt pedig a Magyar–Nippon Társaság használhatott fel a japán és távol-keleti kultúra megismertetésére.⁴³ A Budapesti Egyetemen ebből a forrásból japán könyvtár létesült, és 1941 nyarától egy állandó japán lektor (Tokunaga Jasumoto) is működött itt. A Magyar–Nippon Társaság magyar tudósok japán kutatóútjait fedezte, modernizálta a Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Múzeumot, valamint új kiadványok megjelentetését, például egy *Távolkelet* című lap megindítását kezdeményezte.⁴⁴

39 A megválasztásról ld. [szerző nélkül]: „Pesthy Pál lemondott a Bethlen Gábor Szövetség elnökségéről”, *Budapesti Hírlap* 53/285. (1933. december 16.), 7. Tasnádi Nagynak a Népbíróság által kiszabott büntetését végül életfogytiglanra enyhítették, 1966-ban hunyt el. [szerző nélkül]: „Tasnádi Nagy András”. In: *Magyar életrajzi lexikon. 3., kiegészítő kötet*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1981, 781.

40 [szerző nélkül]: „Ravasz László püspök beszéde a reformáció emlékünnepe a protestantizmusról és a felekezeti békéről”. *Magyarország* 14/249. (1933. november 3.), 7.

41 Berlász Melinda Veress emlékezésére támaszkodó adata szerint az ifjú zeneszerző 1927-től dolgozott Lajtha mellett (Berlász Melinda: „Veress Sándor – a népzene-kutató”. In: uő [szerk.]: *Veress Sándor*, 136–148., ide: 137.), a komponista fia által működtetett Veress Sándor-honlap kronológiájában azonban 1929 szerepel dátumként, és ez utóbbi tűnik inkább valószínűnek (<https://www.veress.net/page/portrait-chronology>, utolsó megtekintés: 2021. április 13.). 1930-ban indult ugyanis Veress első nagyobb, úttörő jelentőségű útjára, Moldvába. Erről az útról ld. Laki Péter: „Sándor Veress als Ethnomusikologe. Die Moldau-Sammlung”. In: Lanz–Gerhard (szerk.): *Sándor Veress*, 189–203.

42 Pesthy Pál lemondott a Bethlen Gábor Szövetség elnökségéről, i.h.

43 [szerző nélkül]: „Nihon zsin to Hangari zsin to kyodaj desz – a japán ember, magyar ember testvér. Báró Mitsui hetvenötezer pengős alapítványa a magyar–japán kapcsolatok kiépítésére”, *Pesti Napló* 86/247. (1935. október 29.), 9.

44 [szerző nélkül]: „Magyar–japán kulturális kapcsolatok”, *Külgügyi Szemle* 13/1. (1936. január 1.), 88–89.; ill. Paikert Géza: „A Japán–magyar kultüregyezmény és annak eddigi kihatásai”, *Külgügyi Szemle* 18/1. (1941. január 1.), 22–23.

Mitsui Takaharu gesztusa nyilvánvalóan összefüggött a Japán Császárság azon szándékával, hogy mind kulturálisan, mind pedig gazdaságilag és politikailag láthatóvá váljék Európában, különösképpen a szövetséges államokban.⁴⁵ 1937. november 15-én, a japánok kezdeményezése nyomán, Hóman Bálint támogatásával alá is írták a magyar–japán barátsági és szellemi együttműködési egyezményt, amely a tudomány, a képzőművészetek, a zene, az irodalom, a film, a rádiózás és a sport területét érintette.⁴⁶

Közvetlen nyoma nincs annak, hogy akár az adomány, akár az együttműködési egyezmény részeként került volna Veress szimfóniája azon kompozíciók – Richard Strauss, Ildebrando Pizzetti, Jacques Ibert művei – közé, amelyeket a Japán Császárság fennállásának 2600. évfordulója alkalmából szólaltattak meg Tokióban, ugyanakkor a magyar–japán kulturális kormánybizottság a két együttműködés közös eredményeként tekintett e sikerre.⁴⁷ A sajtó a *Japán szimfóniá*-val kapcsolatos hírekben rendszeresen utalt arra, hogy Veress e műve nyert a Hóman Bálint által ez alkalomból fiatal komponisták számára meghirdetett pályázaton,⁴⁸ a pályázatnak magának azonban mindeddig nem leltem nyomát. Ennek fényében meglehetősen különösnek tűnik Demény Jánosnak egy 1944-es információja, amely szerint a Hóman meghirdette pályázat határideje olyan rövid volt, hogy Veress volt az egyetlen, aki be tudott adni egy művet, mivel a *Szimfónia* ekkor már készen állt.⁴⁹ Egy korábbi, 1941-es publikációjában Demény arra is utal, hogy Veress előtt Ádám Jenőt, Kókai Rezsőt és Viski Jánost kérték fel az ünnepi mű megkomponálására.⁵⁰ Ennek alapján nagyon valószínűnek tűnik, hogy a valójában nyilvánosan meg sem hirdetett pályázat nyertesét Tasnádi Nagy és Csécsi Nagy közösen kívánta kiválasztani és ajánlani Hóman kultuszminiszter figyelmébe. E tekintetben sokatmondó, hogy mind Ádám Jenő, mind pedig Viski János reformátusok voltak, Viski felmenői között – Veresshez és Csécsi Nagyhoz hasonlóan – lelkészeket is találni,⁵¹ így nem meglepő Tasná-

45 Mitsui Takaharu jelentős pénzüsszeggel támogatta a bécsi egyetemet is, és neki köszönhetően jött létre ott 1938-ban a Japán Intézet: <https://beyondarts.at/guides/uni-wien-campus/japanischer-garten/baron-mitsui> (utolsó meglátogatás: 2021. április 15.).

46 Hóman Bálint: „Indoklás 'a Budapesten, 1938. évi november hó 15. napján kelt magyar–japán barátsági és szellemi együttműködési egyezmény becikkelyezéséről' szóló törvényjavaslathoz”, *Külgügyi Szemle* 16/4. (1939. október 10.), 442.

47 [szerző nélkül.]: „A magyar–japán kulturális kormánybizottság ülése”, *Külgügyi Szemle* 18/5. (1941. szeptember 1.), 483–484. Az ülésre 1941. július 8-án került sor, és szó esett arról, hogy Japán egyik zenei-művelődési népszerűségi pályázatán három magyar győztest is hirdettek: Veress Sándor mellett Benkő István és Páli Sándor nevét tüntetik fel nyertesként. Az információ nyilvánvalóan téves. Míg Benkő és Páli valóban részt vettek egy tanulmányírói pályázaton, Veress műve egészen más útvonalon jutott el Japánba. [szerző nélkül.]: „A Kokusai Bunka Shinkokai pályázatának egyik nyertes: dr. Benkő István tagtársunk”, *Turán. Magyar néprökönségi szemle* 24/1. (1941. május), 52.

48 [szerző nélkül.]: „Veress Sándor zeneszerző nyerte el a japán császári dinasztia uralkodásának jubileumi pályázatát”, *Keleti Újság* 23/49. (1940. március 2.), 5.

49 Demény János: „A folytatás. Veress Sándor útja”, *Sorsunk* 4/7. (1944. július), 395–401., ide: 400.

50 Uő: „Veress Sándor szimfóniája Japánban”, *Magyar Út* 10/24. (1941. június 6.), 3.

51 Fancsali János: „Viski János, Kodály Zoltán magyar–örmény tanítványa”, *Művelődés* 70/10. (2017. október), 22–24., ide: 22.

di Nagy András támogatása. Kókai ugyan római katolikusnak született, azonban épp 1939-ben nyerte el a Hóman által valóban nyilvánosan meghirdetett Szent István pályázatot *István király* című szcenikus oratóriumával.⁵²

A Veress-szimfónia kéziratát – a hírek szerint – 1940 januárjában vagy februárjában külön követségi futár vitte Tokióba.⁵³ Az ősbemutató 1940. december 7-én zajlott le a japán fővárosban Hashimoto Qunihiko vezényletével, egy alkalmi zenekar előadásában.⁵⁴ A darabot a sajtó értesülései szerint többször is játszották Tokióban, illetve Oszakában, valamint a japán rádióban.⁵⁵ A műről – a többi európai ajándékkompozícióhoz hasonlóan – hangfelvétel is készült.⁵⁶ A felvétel Magyarországra is eljutott: a japán császári család ajándékként elküldte Horthy Miklós kormányzónak a lemezekből összeállított díszalbumot, amit rajta kívül csak a német, a francia és az olasz államfő kapott meg.⁵⁷ Feltehetően azonban magánhasználatba is kerülhetett a kiadványból: Szervánszky Endre az 1941. október 10-i magyarországi bemutatót követően írott kritikájában hivatkozott arra, hogy a megjelent hangfelvétel alapján már ismerte a szimfóniát.⁵⁸ Demény János utalásából tudható, hogy Veressnek is volt a lemezből egy példánya – talán ezt vehette kézbe Szervánszky⁵⁹ –, Veressék Hunfalvy utcai házában azonban Buda ostromakor bombatalálat érte, és ekkor igen sok értékes családi dokumentum odaveszett, köztük talán a lemez is.⁶⁰

Maga a magyarországi bemutató a Székesfővárosi Zenekar vigadóbeli hangversenyén zajlott le, a koreai származású, de magát japánnak valló Ahn Eaktai (Ekitai Ahn) vezényletével; a karmester saját kompozícióját (*Etenruku fantázia*) is elvezényelte.⁶¹ A kritika kifejezetten rossznak találta a Veress-mű előadását.⁶² Így amikor

52 [szerző nélkül]: „A Szent István oratórium-pályázat eredménye”, *A Zene* 20/16. (1939. szeptember 15.), 292. Kókai tagja volt a Katolikus Tanügyi Tanács Főiskolai Szakosztályának: *Magyarország tisztii cím- és névtára* 45. (1937), 318.

53 [szerző nélkül]: „Japán szimfónia”, *Nemzeti Ujság* 23/230. (1941. október 9.), 9. A januári dátum meglehetősen korainak tűnik, tekintettel arra, hogy a partitúra kéziratán a keletkezés dátumaként 1940. január 10. és február 22. áll. Tallián Tibor: „Kortárs magyar zene a Székesfővárosi Zenekar műsorán”. In: uő: *Magyar képek. Fejezetek a magyar zeneélet és zeneszerzés történetéből. 1940–1956*. Budapest: Balassi Kiadó–MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2014, 28–37., ide: 34. A Pesti Hírlap 1940. február 29-iki számában megjelent hír időben közelebb állhat a kézirat Japánba szállításának időpontjához. [szerző nélkül]: „Magyar szimfónia a japán császári dinasztia tiszteletére”, *Pesti Hírlap* 62/48. (1940. február 29.), o. n.

54 Köszönettel tartozom Nakahara Yusukének az információért.

55 [szerző nélkül]: „Veress Sándor főiskolai tanár”, *Magyar Nemzet* 5/15. (1942. január 20.), 7.; [szerző nélkül]: „Ekitai Ahn a japán zenei életéről és Veress Sándor díjnyertes szimfóniájáról”, *Függetlenség* 9/231. (1941. október 10.), 7.

56 Veress Sándor főiskolai tanár, i. h.

57 [szerző nélkül]: „Magyarország kormányzójának felajánlják a japán császárság 2600 éves fennállásának emlékére szerzett zeneművek lemezeit”, *Magyar Élet* 3/27. (1941. február 1.), 6.

58 Szervánszky Endre: „Veress Sándor. (Egy új magyar zeneszerző portréjának vázlata)”, *Kelet Népe* 7/20. (1941. november 1.), 16.

59 Demény: *Életmű-vázlat*, 27.

60 Cederborg: *Veress Sándor József Attila verseket zenésített meg*

61 KAB ID_5035. A hangversenyen elhangzott még Rossini *Semiramis-nyitánya* és Schubert „Befejezetlen” szimfóniája.

1943. január 8-án Ferencsik János vezényelte a szimfóniát a Székesfővárosi Zenekar élén, a kritika egyöntetűen úgy nyilatkozott, hogy ez az előadás volt a kompozíció első méltó és hiteles megszólaltatása.⁶³ 1943. április 29-én, Hirohito császár születésnapján a rádió ünnepi műsort rendezett, amelynek részeként Rajter Lajos is elvezényelte a szimfóniát.⁶⁴ A *Japán szimfónia* ismertté válása egyébként kötelezettségeket rótt Veressre. 1941 februárjában például Végh Sándorral együtt részt kellett vennie a római japán nagykövét magyar zeneestéjén is, amelyen Ahn Eaktai is fellépett.⁶⁵

Az 1940. december 7-én lezajlott tokiói ősbemutatókor Veress már nem volt ismeretlen fiatal zeneszerző. Sokat mondó adat, hogy *A csodafurulya* című balletjét két héttel korábban, november 21-én mutatták be Rómában.⁶⁶ Művei ugyan már 1931-től megszólaltak budapesti hangversenyeken,⁶⁷ de a kompozíciók játszottságában az 1935-ös év hozta meg a jelentős előrelépést. Ez szorosán összefüggött a Végh Sándor vezette Új Magyar Vonósnégyes megalakulásával, ez az együttes ugyanis előbb az I., majd a II. vonósnégyest rendszeresen adta elő Magyarországon és külföldön, többek között Prágában, Bécsben, Londonban, Genfben, Bázelen és Párizsban.⁶⁸ Veressnek Véghhez fűződő barátsága a későbbiekben tovább erősítette a zeneszerző jelenlétét a nemzetközi és hazai zeneéletben, elsősorban azért, mert a *Hegedűversenyt*, illetve a másodiknak elnevezett Hegedű-zongora szonátát Végh Veress kíséretével is el tudta játszani.⁶⁹

62 Szervánszky: *Veress Sándor. (Egy új magyar zeneszerző portréjának vázlatja)*; Jemnitz Sándor: „Veress Sándor szimfóniája Ekitai Ahn hangversenyén”, *Népszava* 69/232. (1941. október 12.), 17.

63 Jemnitz Sándor: „Két zenekari hangverseny”, *Népszava* 71/9. (1943. január 13.), 7. KAB ID_5243. Jemnitz kritikája szerint a hangversenyre valójában január 11-én került sor.

64 [szerző nélkül]: „A Tenno születésnapja a magyar rádióban”, *Esti Újság* 8/95. (1943. április 29.), 4.

65 Február 22-én. [szerző nélkül]: „Magyar művészek Rómában”, *Nemzeti Ujság* 23/45. (1941. február 23.), 13.

66 Berlász Melinda műjegyzéke (Berlász: *Veress művei*, 162.) csak novemberi dátumot ad meg, a napot nem közli. Kóvágó Zsuzsa, Milloss Aurél hagyatékának ismeretében november 21-ére teszi a bemutatót: „Milloss Aurél szólóestjei és a Magyar Csupajáték”. In: Földényi F. László: *Táncudományi tanulmányok*, 19. (1996–1997), 55–62., ide: 59. A korabeli magyar sajtó ugyanakkor november 23-iki dátumot jelez a bemutató időpontjaként: [szerző nélkül]: „Veress Sándor külföldi sikerei”, *Magyar Nemzet* 3/252. (1940. november 24.), 15.

67 1931. január 16-án, az Új Muzsika szervezésében a Zeneakadémia Kistermében hangzott el a vonóstrió, a koncerten Farkas Ferenc, Kadosa Pál, Ránki György és Szabó Ferenc műveit is eljátszották. KAB ID_155. Ugyanezen év március 27-én pedig az Új Muzsika II. estjén Veress saját *Zongoraszonátá*-ját szólaltatta meg; elhangoztak még Poulenc, Hindemith, Farkas Ferenc, Kadosa Pál, Ránki György és Szabó Ferenc művei. KAB ID_200.

68 [szerző nélkül]: „Magyar muzsikusok sikere a prágai nemzetköz zeneünnepélyen”, *Függetlenség* 3/205. (1935. szeptember 10), 6.; [szerző nélkül]: „Az Új Magyar Vonósnégyes bécsi sikere”, *Népszava* 64/46. (1936. február 25.), 4.; [szerző nélkül]: „A modern magyar zene sikere”, *Népszava* 64/88. (1936. április 17.), 4.; [szerző nélkül]: „Az Új magyar kvartett genfi sikere”, *Magyarság* 17/266. (1936. november 20.), 13.; J. S. [Jemnitz Sándor]: „Az Új Magyar Zeneegyesület”, *Népszava* 64/88. (1936. április 17.), 4.; [szerző nélkül]: „Kamarazene”, *Népszava* 65/289. (1937. december 12.), 4.

69 Maga Veress is úgy érezte, szükséges utólag megmagyaráznia, miért nevezte másodiknak e szonátát, miközben első szonátája nincs. Emlékezése szerint Palotai Vilmos hívta fel a figyelmét arra, hogy 1933-as hegedű-zongora szonatinájának akár a szonáta címet is adhatta volna. Veress: *Önéletrajz*, 30–31.

A két muzsikus a nemzetközi új zenei fesztiválok, elsősorban az Új Zene Nemzetközi Társasága programjainak visszatérő vendége lett, együttműködésük csúcspontján, 1942-ben a Velencei Biennálé kortárs zenei hetén adták elő a 2. hegedű-zongora szonátát.⁷⁰

Közben Magyarországon is egyre sűrűbben adták elő a zeneszerző műveit. Az előadások létrejöttében meghatározó szerepet játszott a Székesfővárosi Zenekar. Az együttes műsorpolitikájának nagy kedvezményezettje lett az új magyar zene: annyira tervszerűen szólaltattak meg kortárs magyar zenét, hogy ez a praxis hozzátapadt a zenekar imázsához. Ráadásul nemcsak a főváros, de a kultuskormányzat is jelentős anyagi támogatásban részesítette az együttest, elsősorban az általuk szervezett új magyar zenei fesztiválokat, mint például az 1943-as Új Magyar Zeneművek Hetét.⁷¹ Kenessey Jenő, Csilléry Béla, majd Ferencsik János vezényletével Veressnek egyre több zenekari műve – a *Hegedűverseny* korai változata *Ária* címen, a *Nógrádi verbunk*, a *Cuka-szöke csárdás*, a *Divertimento* – hangzott el hangversenyeiken,⁷² és e művek kritikai fogadtatása is rendkívül pozitív volt.⁷³ E tekintetben érdemes figyelni arra is, hogy a Budapesti Filharmóniai Társaság Zenekarát egyre több bíráló érte a kortárs magyar zenéhez fűződő viszonya miatt. A zenekar 1940. február 23-i hangversenyét szemlélve a sajtó szóvá is tette, miért nem játsszák Veress Sándor kompozícióit.⁷⁴ Veress-előadás-

70 [szerző nélkül]: „Veress Sándor és Végh Sándor a Velencei Biennálén”, *Népszava*. 70/200. (1942. szeptember 4.), 4.; Tóth László: „Velencei mozaikok”, *Új Nemzedék* 20/210. (1942. szeptember 16.), 5.; ld. még Veress Sándor nyilatkozatát: [szerző nélkül]: „Öt új magyar zeneszerző”, *Újság* 19/122. (1943. május 30.), 12. Egy interjú szerint Veress és Végh Goffredo Petrassi meghívására érkezett Velencébe. Ld. Megyery Ella: „Értékes számomra a pesti siker – mondja Goffredo Petrassi olasz zeneszerző, ki nek zsolttárát február 27-én mutatják be a fővárosban”, *Esti Újság* 7/46. (1942. február 26.), 3. Mind Berlász műjegyzéke, mind pedig Demény életrajzi összefoglalása tévesen teszi 1941-re az előadás dátumát: Demény: *Életmű-vázlat*, 26., Berlász: *Veress művei*, 165.

71 Szenthegyi István: „Új magyar zeneművek”, *Nemzeti Újság* 26/118. (1943. május 26.), 9.; Jemnitz Sándor: „Új Magyar Zeneművek Hete”, *Népszava* 71/118. (1943. május 26.), 6. Ld. erről még: Tallián: *Kortárs magyar zene a Székesfővárosi Zenekar műsorán*.

72 Az *Ária* előadása: 1937. március 11., vez.: Kenessey Jenő, heg.: Országh Tivadar, KAB ID_963; a *Nógrádi verbunk* első előadása: 1939. november 11., heg.: Végh Sándor, KAB ID_6607; a *Cuka-szöke csárdás* előadása: 1940. június 8., vez.: Csilléry Béla, KAB ID_7066, ugyanezen a hangversenyen elhangzott a *Nógrádi verbunk* is. Ennek további előadása: 1941. január 18., vez.: Csilléry Béla, KAB ID_6734; a *Divertimentót* Ferencsik János vezényelte 1936. december 20-án vagy 21-én: [szerző nélkül]: „Székesfővárosi hangverseny”, *Magyarország*TM 17/292. (1936. december 22.), 12. Több hangversenyen is játszottak *Szvit* cím alatt egy kompozíciót Veress-től: egy 1941. május 12-ére tervezett, Csilléry Béla vezényelte bemutató-előadás ebből elmaradt, mert Veress nem készült el a hangszereléssel (téves adat szerepel a Koncertadattárisban: KAB ID_7278): T. D. [Tóth Dénes]: „A Székesfővárosi Zenekar évadzáró estje”, *Esti Újság* 6/103. (1942. május 13.), 8. E „Szvit”, amelynek bemutató előadására végül 1941. június 16-án került sor (vez.: Csilléry Béla, KAB ID_6778.), feltehetően a *Nógrádi verbunkos* lehetett, de készülhetett *A csodafurulyából* is, bár ennek magyarországi bemutatójaként a sajtó a Székesfővárosi Zenekar 1942. január 30-i, Fernando Previtali vezényelte estjét jelöli meg. [szerző nélkül]: „Veress Sándor művét mutatja be Previtali”, *Nemzeti Újság* 24/19. (1942. január 24.), 9. KAB ID_5133.

73 Ld. többek között a Veress kezdetől támogató Jemnitz Sándor kritikáit: „Két zenekari hangverseny”, *Népszava* 71/9. (1943. január 13.), 7.; „Új Magyar Zeneművek Hete”, *Népszava* 71/118. (1943. május 30.), 10.

74 b. j.: „Zeneélet”, *Kelet Népe* 6/5. (1940. március 1.), 19.

ra egészen 1944-ig kellett várni: március 25-én egy ifjúsági hangverseny keretében vezényelte Ferencsik János a *Térszili Katica-szvitet* a Filharmóniai Társaság Zenekara élén.⁷⁵

Pedig a zeneszerző megítélése a szakmai köztudatban már jóval korábban is egyöntetűen pozitív volt. Amikor a Kisfaludy Társaság 1942-ben Papp Viktor előterjesztése nyomán Viski Jánosnak ítélte a Greguss-díjat, mégpedig az *Enigma* megkomponálásáért, heves vita alakult ki a sajtóban a döntésről.⁷⁶ Tóth Dénes értetlenül állt a választás előtt, tekintettel arra, hogy az előző hat évben keletkezett Bartók 5. és 6. vonósnyégyese, a kézzongorás Szonáta, a *Zene*, a *Mikrokozmosz*, továbbá Kodály *Budavári Te Deuma*, a *Jézus és a kufárok* motetta, a *Fölszállott a páva* varációsorozat, a *Concerto*, illetve Dohnányi *Cantus Vitae* című Madách-oratóriuma. Tóth Dénes Veress *Japán szimfóniáját* és *Hegedűversenyét* is az időszak legjelentősebb kompozíciói közé sorolta. Az ekkor kibontakozó vita egyértelművé teszi, hogy Veress 1942-ben már az új magyar zene legjelentősebb alkotói között tartották számon. Az Új Magyar Zene hetén elhangzott *Hegedűversenye* alapján a *Népszavában* Jemnitz egyértelműen nemzedéke legtehetségesebb tagjaként írt róla.⁷⁷ Hasonlóképpen nyilatkozott Gaál Endre is a *Magyar Nemzetben*,⁷⁸ azaz a Veressről kialakult véleményt nem befolyásolta a zenekritikusok politikai meggyőződése.

Veress nemcsak a reprezentatív koncertéletben vált ismertté, hanem a kórusmozgalomban is. A Magyar Kórusnál kiadott kompozícióit rendszeresen megszólaltatták különféle énekkarok, például a pécsi Szeráfi Kórus Agócsy László vezényletével,⁷⁹ a Budapesti Kamarakórus Paulovics Géza irányításával,⁸⁰ illetve a Szilágyi Erzsébet Gimnázium Sztojanovits Adrienne vezette leánykara.⁸¹ Ám sem az első, sem pedig a második nyilvánosságban elért sikerei nem biztosították, hogy Veress nyugodt anyagi körülmények között éljen. Az egzisztenciális bizonytalanságot jól mutatja, hogy kénytelen volt alkalmi munkákat is vállalni, így például a

75 KAB ID_5496. lv.: „Filharmóniai hangverseny”, *Pesti Hírlap* 66/70. (1944. március 28.), 7.

76 Tóth Dénes: „Csakugyan 'sivár, csaknem vigasztalan' az utolsó hat év zenei termése?”, *Függetlenség* 10/8. (1942. január 11.), 7.; Gaál Endre: „Hamis szölamok a magyar zenekritikában”, *Magyar Nemzet* 5/58. (1942. március 12.), 9.

77 Jemnitz Sándor: „Új Magyar Zeneművek Hete III. est”, *Népszava* 71/122. (1943. május 30.), 10.

78 G. E. [Gaál Endre]: „Az új magyar zeneművészet hete”, *Magyar Nemzet* 1943. május 26., 9.

79 A Szeráfi Kórus Veress csángó népdalokra épülő *Népdalszvitjét* énekelte rendszeresen: [szerző nélk.]: „Elutaztak Győrbe a pécsi dalosok”, *Pécsi Napló* 49/140. (1940. június 22.), 3.; [szerző nélk.]: „A Szeráfi kórus teaestje”, *Pécsi Napló* 60/39. (1941. február 16.), 2. Az 1933-ban keletkezett kompozíció 1940-ben jelent meg, a Magyar Dalosegyesületek Országos Szövetsége kiadásában, mivel a XXVI. Győri Országos Dalosverseny és Dalosünnepély kötelező darabja volt.

80 [szerző nélk.]: „Énekkari est”, *Nemzeti Ujság* 22/115. (1940. május 23.), 9.

81 T-th [Tóth Aladár]: „A Szilágyi Erzsébet Leánygimnázium hangversenye”, *Pesti Napló* 85/90. (1934. április 22.), 21. A koncerten Tóth Aladár kritikája szerint moldvai csángó nép- és gyermekdalokat mutatott be a gimnázium leánykara. A Veress műjegyzékében 15 gyermekkar címen szereplő két- és háromszólamú népdalfeldolgozások közül az első és a harmadik sorozat nevesíti a népzenei forrásokat (7 *csángó-magyar gyermekdal Moldvából*, illetve 4 *csángó gyermekdal Moldvából*), Berlász Melinda műjegyzéke szerint azonban ez a sorozat 1936-ban készült (Berlász: *Veress művei*, 161–162.) Szintén 1936-os keletkezési dátum szerepel Veress kórusműveinek Berlász Melinda közreadta változatában: Veress Sándor: *Kórusművek*, I. Budapest: EMB, 2007, XI.

Nemzeti Színház számára orosz stílusú kísérőzenét komponált Jevgenyij Iljin drámájához.⁸² Megélhetése annyira bizonytalannak tűnt, hogy 1938 őszen-kora telén menyasszonyával, későbbi feleségével a Londonba költözés mellett döntöttek.⁸³

Veress mindazonáltal nem említi visszaemlékezéseiben, hogy a londoni letelepedés ötletének hátterében – túl azon, hogy menyasszonya angol volt, így a döntés több mint észszerűnek tűnt – egy magyarországi siker is állhatott. 1938. május 21-én mutatták be a Művész Színházban Paulini Béla népi életképekre épülő revüjét, amely a *Magyar csupajáték* címet viselte. Képzőművészek, táncosok, zeneszerzők közös produkciójaként született meg e mű, amelynek létrehozásában számos olyan művész vett részt, aki valamilyen formában kötődött a Németh Antal vezette Nemzeti Színházhoz.⁸⁴ Így került Farkas Ferenc, Ránki György, Antos Kálmán és Pongrácz Zoltán mellett Veress is e projektbe, és komponálta meg a *Csodafurulya* című táncjátékot.⁸⁵ A *Magyar csupajáték* koreográfiáját az akkor már nemzetközi hírű, de Magyarországon mégis igen nehezen érvényesülő Milloss Aurél jegyezte, aki Németh Antal kezdeményezése nyomán táncstúdiót hozott létre a Nemzeti Színházban.⁸⁶

Amikor 1938 decemberében Veress Londonba költözött, már lehetett tudni, hogy 1939. április 27-én a londoni Adelphi Theatre-ben is be fogják mutatni a sokszerzős művet. A magyar előadás – amelyen egyébként a BBC-zenekar működött közre Endre Béla vezényletével – olyan hatalmas sikert aratott, hogy ez lett az első olyan színházi produkció, amelynek egyik előadását a londoni televízió élőben közvetítette.⁸⁷ Veressnek a BBC-zenekarral való kapcsolatfelvétele is innen eredeztethető, s minden bizonnyal a *Magyar csupajáték* sikerének volt köszönhető, hogy a zenekar egy 1939. júliusi koncertjén megszólaltatta a *Divertimentót* is.⁸⁸ A mű előadásakor azonban a zeneszerző – mint azt Veressnek Kodályhoz, illetve Bartókhöz

82 h. m.: „Két cárnő. Eugen K. Ilin drámáját ma mutatja be a Nemzeti Színház”, *Esti kurír* 16/255. (1938. november 10.), o. n. Németh Antal, a Nemzeti Színház igazgatója a későbbiekben is együtt kívánt működni Veress-sel. Felkérte *Az ember tragédiája* tánckölteménye, illetve az Oedipus kísérőzenéjének megírására. Deák Zoltán: „Németh Antal tánckölteménnyé írja át *Az ember tragédiáját*. Beható szezonkezdeti beszélgetése a Nemzeti Színház igazgatójával”, *Film Színház Irodalom* 4/41. (1941. október 10.), o. n.

83 Veress: *Önéletrajz*.

84 A Művész Színházban bemutatott *Magyar csupajáték*nak rendkívüli sikere volt, nagyszámú kritika jelent meg róla a napilapokban. Többek között: szp. á.: „Magyar Csupajáték”, *Népszava* 66/116. (1938. május 22.), 8.; f. i.: „Magyar Csupajáték. A Művész Színház bemutatója”, *Pesti Napló* 89/116. (1938. május 22.), 19.; K. A.: „Magyar csupajáték”, *Új Nemzedék* 20/115. (1938. május 22.), 4.

85 A *Magyar csupajáték* további részei: Farkas Ferenc–Paulini Béla–Molnár C. Pál: *Betlehembe* (magyar misztérium); Lisznyay-Szabó Gábor–Paulini Béla–Fáy Lóránt: *Áspiskigyó*; Pongrácz Zoltán–Jászay Horváth Elemér–Mallás Gitta: *Vízdal*; Vincze Ottó–Paulini Béla–Vargha Mátyás: *Patkó Bandi*; Kenessey Jenő–Paulini Béla–Fülöp Zoltán: *Enyim a vőlegény*; Lányi Viktor–Paulini Béla–Pekáry István: *A rőzseszedő*; Antos Kálmán–Milloss Aurél: *Tizenkettő (Haláltánc)*; Ránki György–Paulini Béla–Szőnyi István: *A hó család*. A londoni előadáson Antos Kálmán *Haláltánc*a helyett Kodály *Intermezzójának* újrakoreografált verzióját adták elő. Kővágó: *Millos Aurél szólóestjei*, 59.

86 Uott, 57–58.

87 Kővágó Zsuzsa: „A Magyar Csupajáték története dokumentumok tükrében. Válogatás Bordy Bella hagyatékából”. In: Földényi F. László (szerk.): *Színháztudományi Szemle* 20. (1986), 25–42., ide: 37.

88 [szerző nélkül]: „Veress Sándor külföldi sikerei”, *Magyar Nemzet* 2/148. (1939. július 2.), 25.

írott levelei bizonyítják –, ha a döntés helyességében bizonytalankodva is, de már hazakészülődött.⁸⁹ Azaz nem a II. világháború kitörése kényszerítette a visszatérésre, mint később írta.⁹⁰ A Bartók közvetítése nyomán a Boosey & Hawkes kiadóval kötött hároméves szerződése is – mint Kodálynak írta – meglehetősen nehezen perfektuálódott.⁹¹ A hazautazás időpontja egybeesett Paulini döntésével is: a sikerre való tekintettel ugyanis a *Magyar csupajátékot* amerikai turnéra hívták, ám a feszült politikai helyzet miatt Paulini végül nem mert vállalkozni az útra, bár döntésében szerepet játszott az is, hogy az Égisz Utazási Iroda, amely a londoni utat biztosította, nem vállalt felelősséget az esetlegesen kialakuló olyan *vis maiorok* esetére, mint amilyen a nem sokkal később valóban bekövetkezett háború kitörése volt.⁹²

Milloss Aurél ugyan nem tudott jelen lenni a londoni előadásokon, hiszen 1939-től a római operaház balettigazgatójaként tevékenykedett, ám a *Magyar csupajáték Csodafurulya*-részét oly jólsikerültnek tartotta, hogy úgy döntött, Rómában is bemutatja a rövid balettet. A bemutató helyszíne nem a római Operaház volt, hanem egy kísérleti színpad, a Teatro delle Arti, ahol Milloss négy kamaraszínházi produkciót jegyzett 1940-ben, ezek közül kettő magyar tematikájú volt: a *Csodafurulya* mellett színpadra állította Kodály *Marosszéki táncaira* készített koreográfiáját is.⁹³ Minden bizonnyal az itteni siker, illetve Milloss támogatása hatására döntött úgy Veress, hogy – miután angliai próbálkozása fiasónak bizonyult – keresni fogja a lehetőséget az Olaszországban való letelepedésre.

A Londonból való hazatérést követően mindazonáltal igyekezett újból bedolgozni magát a magyar zeneéletbe. 1939. december 15-én a Zeneakadémia főiskolai képezésű gyakornokává nevezték ki,⁹⁴ a megfogalmazás azt sejteti, hogy talán még e kinevezés esetében is az Állástalan Diplomások Országos Bizottsága közvetített a foglalkoztatása ügyében, hiszen csak az 1941/1942-es tanévre nevezték ki tiszteletdíjas tanárnak az elemi iskolai énekszak-tanítói tanfolyamra, illetve a középiskolai énektanárképzőre.⁹⁵ Egyáltalán: a pedagógia iránti érdeklődése is ekkor

89 Demény: *Veress négy levele*, 224. Veress ebben arra utal, hogy nyárra egészen bizonyosan vissza tervez térni Budapestre, s a kérdést, hogy otthon marad-e, vagy visszautazik Londonba ősszel, még nyitva hagyja (1939. május 6-i levél). Egyértelműbben fogalmaz Kodálynak szóló levelében: Berlász Melinda: „Kodály Zoltán és Veress Sándor levelezése (1930–1967)”. In: uő (szerk.): *Kodály Zoltán és tanítványai. A hagyomány és a hagyományozódás vizsgálata két nemzedék életművében*. Budapest: Rózsavölgyi, 2007, 175–200., ide: 187. (1939. július 24-i levél).

90 Veress: *Önéletrajz* 29.; Veress: *Eine Selbstbiographie*, 15.

91 „Hakwes is megemberelte magát végtére s három-éves szerződést adott” – írta Kodálynak előbb említett levelében. Berlász: *Kodály Zoltán és Veress Sándor levelezése*, 186.

92 Kővágó: *A Magyar Csopajáték*, 37.

93 Ld. ehhez Milloss interjút: Megyery Ella: „Magyar koreográfus, rendező és szólótáncos nevéhez fűződik az olasz balett németországi sikere. Beszélgetés Milloss Auréllal a Termini pályaudvaron”, *Esti Ujság* 6/232. (1941. október 10.), 3.

94 *Hivatalos közlöny* 47/24. (1939. december 15.), 473.

95 Dr. Isov Kálmán (szerk.): *A Királyi Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Évkönyve az 1941/1942-es tanévre*. Budapest: Orsz. M. Kir. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, 1942, 36. A tanév folyamán Veress szabadságon volt (uott, 54.), hiszen ekkor nyerte el a római Collegium Hungaricum ösztöndíját. Az is tudható, hogy még 1942 januárjában is ezen a tanszakon tevékenykedett: [szerző nélkül]: „A Zeneművészeti Főiskola”, *Magyar Nemzet* 5/6. (1942. január 20.), 7.

kezdett kibontakozni, több pedagógiai tárgyú írása jelent meg zenei folyóiratokban, így például az *Énekszóban* vagy a *Magyar Zenei Szemlében*,⁹⁶ és a zenepedagógia tárgykörében nyilvános előadásokat is tartott.⁹⁷ Amikor végül 1942-ben, Siklós Albert halálát követően megüresedett a Zeneakadémia zeneszerzés tanszakának oktatói helye, az ekkor már rendes tanárnak kinevezett Veressről úgy beszéltek, mint lehetséges utódról.⁹⁸ Az őt egyébként mindig támogató Jemnitz Sándor ezzel kapcsolatban úgy fogalmazott, hogy Veress „nemcsak értékes, tehetséges zeneszerző, de alaposan felkészült elméleti muzsikus és mindenekelőtt komoly és cél-tudatos ember, aki a *pedagógia terén* az összes idevaló tartozékokkal felszerelten jelennek meg”.⁹⁹

Alighogy visszacsatolták Észak-Erdélyt Magyarországhoz, Veress 1940 októberében Erdélybe utazott, és a Keresztény Női Tábor szervezte Erdélyi szemináriumon előadást tartott a népzeneről.¹⁰⁰ Egy évvel később felmerült, hogy Zsizsmann Rezső helyére ő kerüljön igazgatónak a kolozsvári konzervatóriumba.¹⁰¹ Erdélyi gyökereit a későbbiekben sem tagadta meg: 1943. november 13-án Véghgel adott közös hangversenyt Kolozsváron, a Mátyás Király Diákházban, majd másnap, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) népfőiskolája zenei sorozatának egyik eseményeként előadást tartott a magyar népzeneről.¹⁰² Ugyanebben az évben munkatársa lett az Erdélyi Tudományos Intézetnek is, és e munkához kapcsolódóan a Borsavölgyében gyűjtött népzeneét.¹⁰³

96 Korai publikációihoz ld. Berlász Melinda műjegyzékét: *Veress művei*, 175–176.

97 1940 októberében például a Magyar Zenei Szemle Pedagógiai szemináriumán *Népzene a zenetanításban* címmel tartott előadást. *Magyar Országos Tudósító* 23/262. (1940. október 1.), 9.

98 1942 februárjában nevezték ki rendes tanárrá, a IX. fizetési osztályban: *Hivatalos közlöny* 50/3. (1942. február 1.), 88. Két évvel később sorolták a VII. fizetési osztályba: *Hivatalos közlöny* 52/3. (1944. február 2.), 42. Siklós Albert 1942. április 3-án hunyt el, a növendékeit a tanév végéig Kodály tanította. Eősze László: *Kodály Zoltán életének krónikája*. Budapest: Zeneműkiadó, 1977, 184. Minden bizonnyal ez a rövid helyettesítés lehet a magyarázat arra, miért fogalmazott Veress úgy a visszaemlékezésében, hogy ő Kodály helyét vette át a Zeneakadémia zeneszerzés tanszakán (Veress: *Eine Selbstbiographie*, 15.). Kodály azonban hivatalosan ekkor már nem tanított zeneszerzést a Zeneakadémián, hiszen Bartók távozását követően, 1940 novemberétől a Magyar Tudományos Akadémián dolgozott a népzenei gyűjtemény rendszerezésén. Eősze: *Kodály Zoltán életének krónikája*, 177. Veress Siklós posztját vette át.

99 [szerző nélk.]: „[Veress Sándort...]", *Népszava* 70/81. (1942. április 11.), 6. A rövid cikket, mint arra az írás stílusa és tájékozottsága is utal, minden bizonnyal a *Népszava* zenekritikusa, Jemnitz Sándor írta.

100 Marton Lili: „Az egész visszakerült erdélyi területet beszervezték az Egyesült Női Tábor tevékeny vezetői”, *Ellenzék* 61/242. (1940. október 22.), 2.

101 [szerző nélk.]: „A kolozsvári zeneakadémia igazgató-jelöltjei”, *Magyar Nemzet* 4/237. (1941. október 17.), 6. A másik jelölt e posztra a szintén erdélyi származású Viski János volt.

102 Kéki Béla: „Végh Sándor és Veress Sándor hangversenye”, *Ellenzék* 64/258. (1943. november 15.), 3. Kéki Béla interjú is készített ez alkalomból a két művésszel: kb.: „Beszélgetés Végh Sándorral és Veress Sándorral külföldi hangversenyekről, magyar sikerekről, tervekről és reményekről”, *Ellenzék* 64/260. (1943. november 17.), 3. A műsor keretében eljátszották Veress *Hegedű-zongoraszonátáját*; a magyar kortárs zenét Farkas Ferenc *Hétfalusi csángó* tánca, Kodály *Adagiója*, valamint Bartóktól egy népdalfeldolgozás-válogatás és az 1. rapszódia képviselte. [szerző nélk.]: „Két fiatal művész kolozsvári hangversenye”, *Keleti Ujság* 23/255. (1943. november 11.), o. n.

103 [szerző nélk.]: „Az erdélyi románok a régi magyar népviseletet, építkezési formát és népdalköltészetet vették át. Az Erdélyi Tudományos Intézet néprajzi munkásságának megállapításai. Hogyan történt az erdélyi román település?”, *Ellenzék* 64/269. (1943. november 27.), 3.

Angliából történt hazatérését követően keresztül-kasul utazta az országot, illetve a szövetséges országokba is többször ellátogatott. Valójában úgy is fogalmazhatunk: utazási lázban égett. A háborús helyzet miatt azonban ténylegesen csak a szövetséges államokba nyílt lehetősége kirándulni. A római letelepedés folyamatosan foglalkoztatta. Már 1941 februárjában visszatért Olaszországba, hogy Véghgel több koncertet is adjon.¹⁰⁴ Március 15-én például saját műveit játszotta zongorán Villani Frigyes kvirináli magyar követ jelenlétében.¹⁰⁵ A római Collegium Hungaricum ösztöndíját végül csak 1941 augusztusában nyerte el, ugyanakkor, amikor Végh Berlinbe nyert hasonló ösztöndíjat.¹⁰⁶ Veress saját visszaemlékezései szerint másfél évet töltött Rómában, a Collegium Hungaricum lakójaként.¹⁰⁷ Ám idejének nagy részét, legalábbis az első félét, úgy tűnik, mégsem Rómában töltötte. Nemcsak abból sejtethjük ezt, hogy a *Japán szimfónia* 1941. október 10-iki budapesti bemutatójára minden bizonnyal hazatért, hanem abból is, hogy a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság felolvasódelutánján saját műveit játszotta október 28-án,¹⁰⁸ sőt december 17-én a magyar népzeneről tartott előadást a Komáromi Művészeti Heteken.¹⁰⁹ És nemcsak a római ösztöndíj fő célját, a Milloss Aurél felkérésére tervezett *Térszili Katicát* komponálta ekkor: kísérőzenét írt a Nemzet Színház *Oedipus* táncfantáziája, illetve a Kolozsvári Nemzeti Színház *Medea*-előadása számára is.¹¹⁰ Júniusban viszont, római kötelezettségeire hivatkozva, lemondta részvételét a zeneszerzők Richard Strauss szervezte berlini kongresszusán, ahová Farkas Ferencsel együtt meghívták.¹¹¹

Nem biztos, hogy óvatosságból mondta le ezt az utat, valószínűbb, hogy márciustól kezdve tényleg a *Térszili Katica* partitúrájával volt elfoglalva.¹¹² A tervek szerint a balettet Milloss 1943 decemberében szerette volna bemutatni; a bemutató helyszínéként Róma és Firenze egyaránt szóba jött.¹¹³ Különös módon azonban a

104 Rómán kívül Velencében, Bolzanóban és Modenában hangversenyeztek. [szerző nélkül]: „Végh Sándor hegedűművész”, *Film Színház Irodalom* 4/9. (1941. február 28.), o. n.

105 [szerző nélkül]: „Március 15-i ünnepek külföldön”, *Külügyi Szemle* 18/3. (1941. május 1.), 280.

106 *Hivatalos Közlöny* 49/17. (1941. augusztus 15.), 474.

107 Demény: *Életmű-vázlat*, 29.

108 [szerző nélkül]: „A Protestáns Napok keddi eseményei”, *Magyar Nemzet* 4/247. (1941. október 29.), 6. Veress a Protestáns Irodalmi Társasággal hasonlóan szorosan működött együtt, mint a Bethlen Gábor Szövetséggel, mi több, a társaság tevékenységét is részben ugyanazok a szereplők irányították: Tasnádi Nagy András és Ravasz László püspök. A Goudimel Énekkar is részt vett az előadásaikon Veress vezényletével: e.: „Protestáns irodalmi est”, *Magyarság* 1/7. (1937. január 10.), 19.

109 [szerző nélkül]: „Művészeti hetek Komáromban”, *Új Magyarság* 8/280. (1941. december 7.), 21.

110 [szerző nélkül]: „Medea Kolozsvárott”, *Ujság* 18/73. (1942. március 31.), 8.

111 [szerző nélkül]: „Farkas Ferenc a zeneszerzők berlini kongresszusán”, *Új Magyarság* 9/133. (1942. június 14.), 13. Farkas Ferenc az eseményről Tóth Dénesnek adott interjút, és ebben úgy fogalmaz, hogy Veress „utazási nehézségek” miatt nem vett részt az eseményen. Az utazás a szövetséges államok között azonban 1942-ben még nem okozott-okozhatott nehézséget. td [Tóth Dénes]: „Farkas Ferenc beszámolója a zeneszerzők Berlinben megtartott kongresszusáról”, *Esti Újság* 7/144. (1942. június 27.), o. n.

112 Berlász Melinda műjegyzéke 1942 márciusa és 1943 márciusa közé teszi a komponálás időszakát. Berlász: *Veress művei*, 166.

113 Demény: *Életmű-vázlat*, 29–30.

budapesti Operaház már az 1942/1943-as évadban tervbe vette a balett bemutatását, mégpedig Milloss betanításával – ez a bemutató azonban elmaradt.¹¹⁴ A következő évadban újra műsorra tűzték, de a tervről, úgy tűnik, sem Millosst, sem pedig Veress nem tájékoztatták hivatalosan, ezért a zeneszerző a *Magyar Nemzet*-ben tiltakozó nyilatkozatot tett közzé.¹¹⁵ Életrajzi vázlatában Demény János – Veress leveleire hivatkozva – úgy fogalmaz, hogy Veress konfliktust is vállalt a „művelődésügyi szervekkel” amiatt, hogy az Operaház bojkottálta Milloss meghívását.¹¹⁶ Veress nyilatkozata azonban inkább hat Milloss melletti kortesbeszédnek, különösen akkor, ha tekintetbe vesszük, hogy a koreográfus szeretett volna visszatérni Magyarországra; az idegkimerültség miatt rövid időre visszavonuló Harangozó Gyula helyét azonban nem vele, hanem a lengyel Jan Cieplińskivel töltötték be.¹¹⁷ Az is előfordulhat, hogy a zeneszerző és a koreográfus a bemutató helyszíne tekintetében egyszerre több vasat tartott a tűzben. Az olaszországi bemutató esélyét, előbb a firenzeiét, majd a rómaiét, az 1943 őszi meginduló amerikai invázió mosta el,¹¹⁸ a budapesti Operaház vezetősége pedig talán megelégedte a két szerzőnek a bemutató körül generált huzavonóját.

Veress mindazonáltal továbbra is aktívan építette nemzetközi karrierjét. 1943 augusztusában Salzburgba utazott, hogy részt vegyen az Ünnepi Játékok Clemens Krauss vezette mesterkurzusán.¹¹⁹ Ezt követően, szeptember végén bemutatták a gerai Porosz Színházban *A csodafurulyát*,¹²⁰ a *Hegedűverseny*t pedig Végh játszotta az Operaház Zenekarával és Lukács Miklós vezényletével az Erfurtban rendezett, 1943. november 26-án kezdődő Magyar Héten.¹²¹ A sajtóban Veress nyilatkozott arról, hogy az 1943/1944-es tanévet is Rómában fogja tölteni, magyar lektorként dolgozva a Santa Cecilia Accademián egy professzori csereakció keretében.¹²² Később Demény kérdésére válaszolva igyekezett tagadni, hogy lett volna ilyen terve.¹²³

114 [szerző nélkül.]: „Teljes erővel folynak a próbák az Operaházban”, *Esti Újság* 7/205. (1942. szeptember 10.), o. n.

115 [szerző nélkül.]: „Bonyodalmak a 'Térszili Katica' balett körül az Operaházban”, *Magyar Nemzet* 6/206. (1943. szeptember 12.), 15.

116 Demény: *Életem-vázlat*, 29–30. Demény szóhasználata – „művelődésügyi szervek” – inkább az ötvenes évek kulturális politikájára jellemző kifejezés.

117 [szerző nélkül.]: *Teljes erővel folynak a próbák az Operaházban*.

118 Milloss 1943 szeptemberében egyértelműen azt nyilatkozta, hogy eredetileg Firenzében tervezték bemutatni a balettet, de mivel az olaszországi operaházak jelentős hányada megrongálódott, csak a római Opera, a velencei La Fenice és a trieszti Teatro Verdi volt alkalmas állapotban színpadi művek előadására, ezért a *Térszili Katicát* ekkor már kizárólag Rómában tervezték bemutatni. [szerző nélkül.]: „A 'Térszíni [sic!] Katica' a római operában”, *Esti Újság* 8/203. (1943. szeptember 9.), o. n.

119 [szerző nélkül.]: „Élénk zenei élet Salzburgban”, *Függetlenség* 11/188. (1943. augusztus 20.), 6. Veressen kívül részt vett a kurzuson Endre Béla, Eördögh János, Laskó Emil és Isov Kalmán, illetve tíz napot töltött a városban Csilléry Béla is.

120 [szerző nélkül.]: „Veress Sándor balettje Gerában”, *Pesti Hírlap* 64/224. (1942. október 3.), 8.

121 [szerző nélkül.]: „Magyar Művészeti Hét Erfurtban”, *Függetlenség* 11/231. (1943. október 13.), 8.; Mikes Ferenc: „Magyar hetet rendez Erfurt, a dómok, virágok és Luther-emlékek ezerkétszázéves városa”, *Új Magyarország* 10/257. (1943. november 13.), 10.

122 [szerző nélkül.]: *Öt új magyar zeneszerző*, „Az ősszel hosszabb időre Rómába költözöm, ahová zenei lektornak neveznek ki [...], a magyar népzene és zenetörténetet fogom tanítani.”

123 Demény: *Életem-vázlat*, 28–29.

A nyilatkozatból azonban egyértelmű, hogy volt ilyen elképzelése, talán nem függetlenül a *Térszili Katica* bemutatójával kapcsolatos reményektől. Ám a római magyar követ nyomására a Collegium Hungaricumot bezárták, és az ott kutató-dolgozó magyarokat felszólították arra, hogy hagyják el a várost.¹²⁴ Minden bizonnyal semmiféle realitása nem volt annak, hogy Veress a háború utolsó időszakában Rómába költözzön.

Joggal merül fel a kérdés, hogy politikai preferenciák befolyásolták-e ebben az időszakban a döntéseit. E tekintetben sokatmondó, hogy már 1940-ben belépett a Turul Szövetség ekkor megalakult Magyar Muzsika Bajtársi Egyesületébe, amely egy új, a zsidó muzsikások kiszorítását célzó Zenekamara-tervezet megalkotását és képviselését tűzte ki célul.¹²⁵ Lehetséges, hogy a V. S. monogrammal a *Magyar Nemzet*ben 1939. január 8-án megjelent, a Zenekamara felállítását sürgető cikket is Veress írta, nem sokkal később az *Énekszó* folyóiratban is szignált egy írást ebben a formában.¹²⁶ A Bajtársi Egyesületnek számos olyan tagja volt, aki pályatársként vagy támogatóként végigkísérte Veress addigi pályáját: olyan karmesterek, mint Csilléry Béla, Endre Béla, Ferencsik János, Kenessey Jenő, akik műsorra tűzték a műveit, illetve a nagyszerű *Magyar csupajáték* társszerzői közül Farkas Ferenc, Ottó Ferenc és Tóth Dénes.¹²⁷ A Turul Szövetség zenészegegyesülete tehát ugyanazokból a muzsikusból állt, mint akik a Székesfevárosi Zenekar körül csoportosultak. A Szövetséggel Veress még 1944-ben is tartotta a kapcsolatot: március 5-én egy Turul szervezte hódmezővásárhelyi ifjúsági találkozón lépett fel zongoraművészként.¹²⁸

A Magyar Muzsika Bajtársi Egyesületben való aktív részvétele joggal veti fel a kérdést, volt-e bármilyen politikai meggyőződése, amely befolyásolta a döntéseit. Ezidőtájt publikált zenei tárgyú írásai – eltekintve a zenekamara létrehozását szorgalmazó napilapcikkektől – politikai kérdéseket nem érintenek, elsősorban zenepe-

124 1943. június 1-től már nem kaptak ösztöndíjat a Collegium Hungaricumban lakók, 1943 nyarán a római követ az egész kulturális képviselőket hazarendelte, 1943 végén pedig bezakadt a Palazzo Falconieri mennyezete. Ujváry Gábor: „Sok-sok út vezet Rómába. A Római Magyar Intézet története 1895–1945”, *Iskolakultúra* (1996. június–augusztus), 58–75., ide: 73.

125 [szerző nélk.]: „A Turul Szövetség zenekamara-tervezete”, *Nemzeti Újság* 22/248. (1940. október 30.), 9. Ld. erről tanulmányomat: „A Turultól a népdalig. A szélsőjobboldali mozgalmak és a magyar zeneélet kapcsolatai (1938–1944)”. In: Dalos Anna–Ozsvárt Viktória (szerk.): *Járdányi Pál és kora. Tanulmányok a 20. századi magyar zene történetéből (1920–1966)*. Budapest: Rózsavölgyi és Társa, 2020, 271–287.

126 V. S.: „Európai nevű művészek és zeneakadémiai tanárok – a segédszemélyzet szakcsoportjában. Sürgősen állítsák fel a zenészkamarát”, *Magyar Nemzet* 2/6. (1939. január 8.), 23.; V. S. [Veress Sándor]: „Angol lapszemle”, *Énekszó* VII/6. (42) (1940. május–június), 739–741.

127 A tagokról ld. [szerző nélk.]: „Megalakult a Turul 'Magyar Muzsika' Bajtársi Egyesülete”, *Új Magyar-ság* 6/241. (1939. október 22.), 8.

128 [szerző nélk.]: „Nagyszabású Kossuth-ünnepséggel zárult a hódmezővásárhelyi Turul-találkozó”, *Új Magyar-ság* 11/55. (1944. március 8.), 4. Az 1945-ös igazolóbizottsági eljárások során Veress tagadta, hogy bármit is tudott volna a Turul Szövetség Magyar Muzsika Bajtársi Egyesület tevékenységéről. A tények ismeretében nem a tagadás a leginkább meglepő, hanem az, hogy mindenki elhitte neki, amit mondott. Dániel Ernő igazolási ügye. 1946. február 9-i jegyzőkönyv. Veress Sándor tanúvallomása. HU_BFL_XVII_1518_1945_igazolasiugy_Zenemuveszeti F.

dagógiával és népzenevel foglalkoznak. Éppen ezért olyan értékesek azok az elemzések, amelyeket Londonból mestereinek, Bartóknak, illetve Kodálnak közel egy időben írt leveleiben olvashatunk, s amelyek a nemzeti szocializmus angliai térhódításáról szólnak. E levelek azonban mégsem árulnak el igazán sokat Veress valódi politikai véleményéről, mivel gondolatvezetéséből felsejlik, hogy alapvetően igyekezett a címzettek szája íze szerint fogalmazni.

Amikor arról értesült, hogy Bartók hosszabb időre Amerikába tervez utazni, 1939. június 18-iki levélében hosszan írt neki arról, milyen dilemma előtt áll ő maga is a Magyarország és a nyugat közötti választás kérdésében:

Mi lesz, ha az embertől elveszik az egyéni szabadságot, ami itt – meg kell adni – teljes mértékben megillet mindenkit? Ha besorozzák géppé, számmá és olyan egyenruhát kényszerítenek rá, amivel nem ért egyet?! És főleg, ha lehetetlenné teszik, hogy segítőmunkát végezzen? Hiszen nem volna semmi baj, ha az ember zavartalanul és teljes szívéből végezhetné ezt a segítőmunkát. De mi lesz, ha ezek a kultúrátlan, hazaáruló betyárok mindent a kezükbe kaparintanak s lehetetlenné tesznek minden építő-igyekezetet?

És azután a legnagyobb veszedelem: a német okkupáció. [...] De magamban már valahogy elintéztem ennek a lehetőségét is. Egyre mindenesetre jó lesz: akkor végre meg fog teremődni a magyar egység, mint ez már annyiszor történt történelmünkben. És gyakorlatunk is van már abban, hogy idegen uralmak véseit kibírjuk. Csak tragikus, hogy ilyen vizsgáztatást kell keresni a magyarság fennmaradásának eme sorsdöntő óráiban.¹²⁹

Veress meglehetősen pontosan érzékelt, melyek azok a mozzanatok, amelyek Bartókot foglalkoztathatták ekkor, elsősorban az, miként kell viszonyulnia egy felelős értelmiséginek a politikai tér jobb szélén elhelyezkedő, hatalomra törő erőkhöz, meddig lehet elmenni az együttműködésben a „hazaáruló betyárok”-kal. Veress joggal feltételezhette, hogy Bartóktól nem állhatott távol az a fatalista és keserű tapasztalatok nyomán kiérlelődő történelemszemlélet sem, amely egy esetleges német megszállásban látta meg az esélyt a magyar egység megvalósulására. Veress ugyanakkor Kodálnak egészen más stílusban és tartalommal írt 1939. július 24-én. Levélében bizonyosfajta ironikus távolságtartás érzékelhető, mi több, kifejeződik benne az erőteljes kétely az angolok kulturális-politikai felsőbbrendűségével kapcsolatban is, és az angol szélsőségek előretörését a „nyugat alkonyának” Kodály számára oly fontos képével társítja:

Itt különben – az az érzésem – a szegény ánglusok nagy felfordulás elé néznek. A berlini gettó a nyakukra ült s lassanként kihúzza alóluk a talajt – a vége egy fasizmus lesz itt is. Mosley az itteni fasiszta vezér, akiről még sokat fogunk hallani s pártja, az Action napról-napra erősödik s amennyiben ezt a bankárok, fegyvergyárosok, rókavadászó lordok s megvesztegetett politikusok kezében lévő rothadt áldemokráciát akarja megrohamozni, kénytelen vagyok vele egyetérteni. Ezalatt a fél év alatt elég sokat láttam s ha úgy jöttem ide, mint a demokrácia hívője, teljesen kiábrándultan távozom. Nem magából a demokráciából, hanem abból, amit itt belőle csináltak. Ez tiszta csalás. [...] De állami szerveze-

129 Demény: *Veress négy levele*, 224.

tük alapjai megrothadtak s népességük egy másik rétege – a lordok, kishivatalnokok s jobb proletárok – degeneráltak egyrészt, műveletlenek s tudatlanok másrészt. [...] A városi népesség egy nagy rétege – tízezrek – három-négy óra hosszat áll szombaton meg vásárnap a mozik előtt, hogy egy-egy rossz amerikai filmet megnézzen s zenei szükségletét a moziorgonák szörnyűségeiben találja meg. Ezek volnának azok, akik a „közvéleményt” képviselik? Lehet, de Európa úgy is néz ki.¹³⁰

A két levélben megfogalmazott rendszerkritikus gondolatok mindazonáltal nem egyedüli dokumentumai Veress útkeresésének a magyarországi napi politika labirintusában. Nagyon valószínű, hogy tudatosan kereste a kapcsolatot a magyar értelmiség mindegyik rétegével, így a Horthy-korszak különféle ellenzéki csoportosulásaival is. 1935-ben például Richard Strausst és a németek által Vichyben rendezett „árja fesztivált” is kritizáló cikket publikált a kommunista Kassák Lajos *Munka* című lapjában, amely az Új Zene Nemzetközi Társasága 13., Prágában megrendezett fesztiváljáról szólt.¹³¹ 1938-ban részt vett a Független Színpadból kinőtt Magyar Munkaközösség Bartók János vezette zenei szemináriumának munkájában is, előadást tartott a magyar népdalról.¹³² 1937-es dudari gyűjtése a szociológiai érdeklődésű Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma által szervezett nemzetközi kutatás részeként valósult meg.¹³³ 1942-ben pedig aláírta a Magyar Történelmi Emlékbizottság Bajcsy-Zsilinszky Endre kezdeményezte felhívását, amelynek nyomán március 15-én jelentős méretű, politikai tekintetben népfront hatását

130 Berlász: *Kodály Zoltán és Veress Sándor levelezése*, 187–188.

131 Veress Sándor: „A XIII. nemzetközi zeneünnepély”, *Munka* 7/45. (1935. október 1.), 1371–1372., ide: 1371.

132 A Magyar Munkaközösséget Hont Ferenc, a Szegedi Szabadtéri Játékok megteremtője hozta létre annak érdekében, hogy a Független Színpad finanszírozását a közönség mint részvényes biztosítsa: –nde: „Nagyszabású színházi szövetkezet indul őszre Budapesten. Hont Ferenc Független Színpada Magyar Munkaközösség néven szövetkezetté alakult. Színház, ahol a néző üzlettárs”, *Esti Kurír* 16/195. (1938. augusztus 31.), o. n.

133 A gyűjtés a *Szegedi kis kalendáriumban* jelent meg 1938-ban, a Művészeti Kollégium alapítójának és vezetőjének, Buday Györgynek fametszeteivel. A Kollégiumról, illetve az angol minták alapján létrehozott „agrársettlement mozgalomról” ld. Kósa László: „Szegedi Fiatalok Művészeti Mozgalma”. In: Ortutay Gyula (szerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon*, 4. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1981, 570–571. A Kollégium létrehozását a szegedi egyetem Bethlen Gábor Köre kezdeményezte, amely a református diákságot fogta egybe. Az alapító Buday Györgyről és a Kollégium református hátteréről ld. még: Lengyel András: „Buday György és Szeged”, *Csongrád Megyei Hírlap* 26/268. (1981. november 15.), 6. A dudari kutatótábor már Buday Szegedről történt távozása után valósult meg, a Kollégium utolsó nagy projektjeként.

134 „A Magyar Történelmi Emlékbizottság felhívása”, *Magyar Nemzet* 5/49. (1942. március 1.), 4. Az aláírók: Bajcsy-Zsilinszky Endre, Barankovics István, Bernát Aurél, Darvas József, Gáspár Zoltán, Baráti Huszár Aladár, Illyés Gyula, Joó Tibor, Kállai Gyula, Kárpáti Aurél, Katona János, Kovács Imre, Krenner Miklós (Spectator), Mihályfi Ernő, Nagy Ferenc, Nagy István, Parragi György, Pátzay Pál, Raics István, Somogyi Miklós, Szakasits Árpád, Szentimrei Jenő, Szőnyi István, Tildy Zoltán, Varga Béla, Veres Péter, Veress Sándor. Az Emlékbizottságról ld. még: Széchy András: „Szükség van az egész társadalom megmozdulására...” 60 éve alakult meg a Magyar Történelmi Emlékbizottság”, *Ezredvég* 12/4. (2002. április), 56–61.

135 [szerző nélkül]: „A 'Történelmi Emlékbizottság' szervezője. Dr. Földes Ferenc”. In: *A magyar szabadsáért. A Magyar Kommunista Párt vértanúi*. Budapest: Szikra, 1946, 112–113.

keltő, ellenzéki tüntetésre került sor Budapesten.¹³⁴ Ugyanezt a felhívást aláírta Raics István is, ezért nyilatkozhatott három évvel később úgy Veressről, mint régi baloldali gondolkodású értelmiségiről – a Magyar Történelmi Emlékbizottság kommunista kisajátítása ugyanis már 1945-ben megkezdődött.¹³⁵

Egy 1945. júliusi interjúban Veress úgy nyilatkozott, hogy a *Szent Ágoston Psalmusa* első előadását 1944 áprilisára tervezték, de ő a Magyarország német megszállása nyomán pár héttel korábban kialakuló vészhelyzetre való tekintettel lemondott a bemutatóról.¹³⁶ Ugyanakkor június 26-án mégis részt vett a Magyar Zeneszerzők, Szövegírók és Zeneműkiadók Szövetkezete rendkívüli közgyűlésén, amely megszavazta azt az alapszabálmódosítást, miszerint zsidók nem lehetnek tagjai ennek a szerzői jogi érdekvédő szervezetnek, sőt bizottsági tagságot is vállalt.¹³⁷ Ha 1946-os támadói ennek utánajártak volna, sokkal több joggal vádolhatták volna kollaborációval, mint zeneakadémiai székfoglaló előadása miatt, amely az új magyar zene kialakulásának útjairól szólt.¹³⁸ Az az 1944. szeptember 28-i ünnepélyes tanévnyitó, amelyen – többek között – Bartha Dénes is székfoglalót tartott, illetve amelyen megjelent Dohnányi és Kodály is, semmiféle politikai jelentőséggel nem bírt. A pályakezdés bizonytalanságait maga mögött hagyó Veress Sándor számára azonban – még inkább, mint a *Japán szimfónia* vagy a *Csodafurulya* külföldi bemutatója – a révbeérést szimbolizálta.

136 Cederborg: *Veress Sándor József Attila verseket zenésített meg*. A Székesfővárosi Zenekar 1943 októberében valóban meghirdette a művet mint az évad egyik bemutatóját a zeneszerző vezényletével. [szerző nélk.]: „Huszonnégy hangversenyt hirdet a Székesfővárosi Zenekar érdekes és változatos műsossal”, *Függetlenség* 11/233. (1943. október 15.), 7.

137 [szerző nélk.]: „Új tisztikart választott a Zeneszerzők Szövetkezete”, *Függetlenség* 12/144. (1944. június 28.), 6. Az igazgatóságának az ismertebb muzikusok közül tagja lett Ádám Jenő, Eisemann Mihály, Kókai Rezső és Stefániai Imre, a felügyelőbizottságnak Fényes Szabolcs, Tóth Dénes, Rajter Lajos, a nyugdíjbizottságnak pedig Veress mellett Farkas Ferenc és Laurisin Miklós. Póttagnak választották Bárdos Lajost és Ottó Ferencet.

138 [szerző nélk.]: „Ünnepélyes keretek között”, *Pesti Hírlap* 66/221. (1944. szeptember 29.), 8.

ABSTRACT

ANNA DALOS

SÁNDOR VERESS'S FORGOTTEN YOUTH

Although Sándor Veress achieved his first significant successes in Hungary and abroad at the turn of the 1930s and 1940s, musicological research still remains indebted to the detailed analysis of the composer's career related to the history of Hungarian music and cultural life. Based on press and archival documents, letters and recollections, and the historical literature of the period as well, the present study attempts to explore the socio-cultural environment that characterised and helped to unfold Veress's development. My study looks at the composer's network of contacts, his family ties and the political-ideological movements and relations with the Reformed Church that promoted his career, and examines their direct influence on Sándor Veress's works composed during this period, especially *The Magic Flute* (1937), the *Japanese Symphony* (1940) and *Térszili Katica* (1943).

Anna Dalos (b. 1973) studied musicology at the Ferenc Liszt Academy of Music, Budapest (1993–1998), and attended the Doctoral Programme in Musicology of the same institution (1998–2002). She spent a year on a German exchange scholarship (DAAD) at the Humboldt University, Berlin (1999–2000). She has taught at the Doctoral School of the Ferenc Liszt Academy of Music since 2007. As a winner of the 'Lendület' grant of the Hungarian Academy of Sciences in 2012, she is head of the 'Lendület' Archives and Research Group for 20th-21st Century Hungarian Music at the Institute for Musicology RCH HAS. Her research focuses on 20th-century music, and the history of composition and musicology in Hungary. She has published articles on these subjects in Hungarian, German, English, Slovakian, Ukrainian, as well as short monographs on several Hungarian composers (Pál Kadosa, György Kósa, Rudolf Maros). Her book on Zoltán Kodály's poetics was published in 2007, and a collection of her essays on Kodály in 2015. She was awarded the Bence Szabolcsi Prize in 2019. Her recent monograph on the history of composition in Hungary between 1956 and 1989 appeared in 2020 in Budapest. Her new monograph on Zoltán Kodály was brought out by the prestigious University of California Press in September 2020. She became a Doctor of the Hungarian Academy of Sciences (DSc) in 2021.